

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.113>

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПІДКУПУ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Чехунов М.В.,

*аспірант кафедри кримінально-правової політики,**Національний юридичний університет**імені Ярослава Мудрого*

Чехунов М.В. Загальносоціальне запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права.

У статті розглянуто основні аспекти запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, що визначається як комплекс заходів, реалізованих на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Для досягнення мети дослідження було застосовано такі методи: порівняльно-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, компаративістський, структурно-функціональний та герменевтичний. Використання цих підходів дозволило проаналізувати соціально-правові явища у сфері запобігання корупції в приватній сфері.

Встановлено, що загальносоціальні заходи щодо запобігання кримінальним правопорушенням у формі підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права охоплюють широкий спектр дій, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами. Їхньою метою є стабілізація соціально-економічних, політичних, морально-психологічних та правових відносин у суспільстві та державі.

Окрему увагу у статті приділено гармонізації національного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема положенням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та рекомендаціям ОЕСР. Запропоновано запровадження ефективних механізмів запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, таких як: розробка політик доброчесності, впровадження антикорупційного комплаєнсу, систем внутрішнього контролю та дотримання етичних стандартів.

Проаналізовано чинне антикорупційне законодавство України, виявлено його прогалини та запропоновано заходи для вдосконалення, зокрема шляхом розширення переліку юридичних осіб, зобов'язаних запроваджувати антикорупційні програми.

Основною метою дослідження визначено створення рівних умов, за яких чесне та прозоре ведення бізнесу стає економічно вигідним для всіх суб'єктів підприємницької діяльності.

У висновках зазначено, що загальносоціальні заходи формують основу для розробки та впровадження спеціально-кримінологічних підходів до запобігання підкупу у діяльності юридичних осіб приватного права, забезпечуючи системний підхід до зниження ризиків корупційних правопорушень.

Ключові слова: комерційний підкуп, юридичні особи приватного права, корупція в приватній сфері, корупційні правопорушення, запобігання злочинності, загальносоціальні заходи запобігання злочинності, корупція у бізнес-середовищі, корупційні схеми у сфері підприємництва, злочинні активи.

Chahunov M.V. General social prevention of bribery in the activities of legal entities under private law.

The article examines the main aspects of preventing bribery in the activities of legal entities under private law, which is defined as a set of measures implemented at the general social, special criminological and individual levels.

To achieve the goal of the study, the following methods were used: comparative legal, formal legal, logical legal, comparative, structural and functional and hermeneutic. The use of these approaches made it possible to analyze socio-legal phenomena in the field of preventing corruption in the private sector.

It was established that general social measures to prevent criminal offenses in the form of bribery in the activities of legal entities under private law cover a wide range of actions carried out by state bodies, public organizations and other entities. Their goal is to stabilize socio-economic, political, moral-psychological and legal relations in society and the state.

The article pays special attention to the harmonization of national anti-corruption legislation with international standards, in particular the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the European Union and the OECD recommendations. It proposes the introduction of effective

mechanisms to prevent bribery in the activities of legal entities under private law, such as: the development of integrity policies, the implementation of anti-corruption compliance, internal control systems and compliance with ethical standards.

The current anti-corruption legislation of Ukraine is analyzed, its gaps are identified and measures for improvement are proposed, in particular by expanding the list of legal entities obliged to implement anti-corruption programs.

The main goal of the study is to create equal conditions under which honest and transparent business conduct becomes economically beneficial for all business entities.

The conclusions indicate that general social measures form the basis for the development and implementation of special criminological approaches to preventing bribery in the activities of legal entities under private law, ensuring a systematic approach to reducing the risks of corruption offenses.

Key words: commercial bribery, legal entities under private law, corruption in the private sector, corruption offenses, crime prevention, general social measures to prevent crime, corruption in the business environment, corruption schemes in the field of entrepreneurship, criminal assets.

Постановка проблеми. Корупція у приватній сфері економіки становить суттєву загрозу для забезпечення доброчесного та прозорого ведення бізнесу, сталого функціонування ринкової економіки та добробуту населення. Корупційні практики негативно впливають на інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність вітчизняних суб'єктів господарювання. Низький рівень правопорядку та прозорості у сфері підприємництва в Україні, а також поширеність корупційних явищ у приватному бізнесі мають значний деструктивний вплив на економіку, зокрема на наповнення державного бюджету, що призводить до несправедливого розподілу ресурсів, зростання рівня тіньової економіки, мінімізації податкових надходжень, порушення економічної конкуренції на ринках, зниження якості товарів і послуг, а також підвищення витрат на ведення бізнесу. У підсумку, це формує нерівні умови для суб'єктів господарювання та демотивує їх дотримуватися чесних принципів діяльності. Значний рівень корумпованості бізнес-процесів та господарської діяльності перешкоджає розвитку малого та середнього підприємництва, спричиняє зростання вартості товарів, робіт і послуг, а також формує недовіру до приватного бізнесу з боку міжнародних партнерів та громадян. Крім того, корупція у приватній сфері сприяє зниженню рівня офіційних доходів працівників, управлінців і власників приватних підприємств, стимулює зловживання з боку керівництва та спонукає до пошуку нелегальних джерел доходів.

Тому потреба у науковому дослідженні заходів запобігання корупції у приватній сфері, зокрема проявам підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, є незаперечною. Особливої важливості такі кримінологічні дослідження набули в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, адже в умовах війни корупція створює безпосередню загрозу національній безпеці та державності. У зв'язку з цим, визначення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією (зокрема підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права), є актуальним як для розвитку кримінологічної науки, так і для вдосконалення законодавчої та правозастосовної практики [1, с. 543].

Метою даної статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення системи загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із корупцією в приватній сфері, зокрема підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права.

Стан опрацювання проблематики. Питання корупції стали предметом дослідження багатьох українських науковців, серед яких можна виділити О.І. Бойка, Б.М. Головка [2, 3, 4], С.Ю. Лукіна, О.Й. Окунєва, О.Ю. Бусол, О.О. Дудорова, В.М. Навроцького, М.І. Хавронюка, О.В. Новікова, В.Ф. Оболенцева, Ю.В. Луценка, Н.В. Сметаніну, В.М. Трепака та інших. Однак більшість наукових праць зосереджена на дослідженні корупції у публічній сфері.

Фундаментальним дослідженням, яке системно висвітлює теоретичні та практичні аспекти запобігання корупції в приватній сфері економіки України, є монографія «Запобігання корупції у приватній сфері» (авт. В.С. Батиргарєєва, Б.М. Головакін, О.В. Новіков та ін.; за заг. ред. Б.М. Головка, Харків: Право, 2020. 286 с.) [5].

Попри наукову значущість цієї роботи, у ній приділено недостатньо уваги питанню загальносоціальних заходів запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, що обумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах запобігання злочинності розглядається як сукупність комплексних і науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин, усунення негативних явищ і процесів, що сприяють злочинності, та недопущення вчинення злочинів на різних етапах злочинної діяльності. Загалом запобіжна діяльність характеризується такими ключовими аспектами: 1) є специфічною сферою соціального управління; 2) має багаторів-

невий характер і реалізується в процесі вирішення як загальних, так і спеціалізованих завдань соціального управління; 3) включає ієрархію цілей, яка конкретизується в територіальному та часовому аспектах; 4) не обмежується діяльністю поліції чи інших правоохоронних органів, а охоплює широкий спектр суб'єктів та заходів, що впливають на причини й умови злочинності [6, с. 271].

Що стосується запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, то воно має низку специфічних особливостей, які зумовлені природою об'єкта такої діяльності та повинно базуватися на попередньо встановленій системі детермінант цього кримінального правопорушення. Ефективність заходів і механізмів запобігання досліджуваним правопорушенням значною мірою залежить від урахування виявлених недоліків та прогалин у державній політиці у сфері запобігання корупції в приватній сфері.

Сталий розвиток приватної сфери економіки України передбачає гармонізацію національного антикорупційного законодавства з міжнародними зобов'язаннями, взятими Україною. Зокрема, мова йде про виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також рекомендацій, наданих міжнародними організаціями. Особливе значення має імплементація рекомендацій ОЕСР, оприлюднених у березні 2024 року у Звіті про антикорупційні реформи в Україні, що базується на результатах п'ятого раунду моніторингу виконання Стамбульського плану дій.

Основні напрями рекомендацій ОЕСР у сфері боротьби з корупцією в приватній сфері, а отже з підкупом в діяльності юридичних осіб приватного права, включають: 1) удосконалення нормативно-правової бази; 2) забезпечення ефективного розслідування злочинів і кримінального переслідування винних осіб; 3) зміцнення міжнародної співпраці; 4) впровадження механізмів корпоративної відповідальності; 5) проведення податкових реформ; 6) підвищення ефективності державних закупівель.

У Звіті особливо наголошується на необхідності ухвалення законодавчих актів, спрямованих на посилення боротьби з підкупом, у тому числі через запровадження заходів із запобігання відмиванню незаконно здобутих коштів. Такі акти мають встановлювати суворі санкції та передбачати суттєві кримінальні покарання за відповідні правопорушення [7].

При цьому важливо, щоб ці стандарти стали обов'язковими для всіх суб'єктів господарювання, незалежно від їхньої участі в публічних закупівлях. Це сприятиме формуванню добросовісного бізнес-середовища, зменшенню ризиків корупції та підвищенню довіри до підприємницької діяльності як з боку суспільства, так і міжнародних партнерів.

Додамо, що головною метою запобігання корупції та підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права є створення рівних умов, за яких чесне та прозоре ведення бізнесу стає економічно вигідним для всіх суб'єктів підприємницької діяльності. Досягнення цієї мети вимагає формування такої системи, у якій переваги дотримання принципів добросовісності значно перевищують потенційні вигоди від корупційних практик, а ризики та втрати, пов'язані із незаконною діяльністю, стають неприйнятними.

Прозорість і чесність у підприємницькій діяльності забезпечують низку переваг, зокрема: 1) мінімізацію фінансових ризиків у співпраці з контрагентами, які здійснюють тіньову діяльність; 2) дотримання антикорупційного законодавства, що дозволяє уникати значних фінансових санкцій, підтримувати репутацію підприємств і сприяти їх стабільному розвитку; 3) збереження ліцензій, необхідних для ведення високоприбуткової діяльності; 4) доступ до фінансових ресурсів, зокрема вигідних кредитів; 5) залучення міжнародних інвестицій; 6) участь у грантових програмах; 7) отримання державної підтримки, зокрема субсидій, податкових пільг або інших механізмів, доступних прозорим і відповідальним підприємствам; 8) вихід на міжнародні ринки [8, с. 8].

Окрім фінансових переваг, добросовісне ведення бізнесу сприяє накопиченню нематеріальних активів, серед яких ключовим є зміцнення ділової репутації. У свою чергу, ділова репутація є одним із головних факторів, що визначають конкурентоспроможність суб'єктів підприємництва на внутрішньому та міжнародному ринках.

Варто зазначити, що чинне законодавство України частково врегульовує питання запобігання корупції у приватній сфері. Наразі воно зобов'язує створювати антикорупційну інфраструктуру лише для окремих категорій компаній, таких як учасники публічних закупівель або підприємства, що взаємодіють із державними установами. Для більшості суб'єктів господарювання антикорупційна діяльність залишається сферою відповідальності їхніх керівників і власників. Такий підхід породжує нерівність у бізнес-середовищі та потребує запровадження єдиних антикорупційних стандартів для всіх суб'єктів підприємницької діяльності [8, с. 6].

Серед ефективних механізмів, які доцільно впроваджувати у сфері запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, можна виділити:

1) політики добросовісності – створення чітких регламентів і корпоративних правил, які формують етичні засади діяльності підприємств;

2) антикорупційний комплаєнс – розробка та впровадження систем управління ризиками, спрямованих на виявлення і запобігання корупційним проявам;

3) система внутрішнього контролю – впровадження інструментів моніторингу та перевірки дотримання внутрішніх процедур і законодавчих вимог;

4) принципи ділової етики – формування цінностей компанії, які забезпечують прозорість та відповідальність у взаємодії з партнерами, клієнтами та державними органами.

Розв'язання системної проблеми толерування корупції у сфері бізнесу в Україні потребує комплексного підходу. Враховуючи положення п. 3.4.4 Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [9] та п. 2.4.4 Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки [10], доцільно реалізувати такі заходи:

1) зменшення регуляторного тиску та податкового навантаження для створення більш сприятливих умов ведення бізнесу;

2) удосконалення антикорупційного законодавства, зокрема у частині запобігання корупції в приватній сфері та підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права;

3) розроблення та впровадження послідовної антикорупційної політики у приватній сфері економіки;

4) створення та розвиток антикорупційної інфраструктури на рівні великих, середніх та малих підприємствах.

Для зниження рівня зарегульованості бізнесу та податкового навантаження пропонується впровадити такі заходи: 1) перехід до превентивної та ризикоорієнтованої моделі державного нагляду (контролю), що дозволить зосередитися на запобіганні порушенням, зменшуючи адміністративний тиск на бізнес та сприяючи створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності; 2) гарантування рівного доступу до обмежених ресурсів, зокрема, до природних ресурсів, що є важливим фактором для підтримки конкуренції у бізнес-середовищі; 3) спрощення адміністративних процедур реєстрації бізнесу, запровадження можливості онлайн-реєстрації поширених видів діяльності відповідно до принципу «життєвих ситуацій», що мінімізує взаємодію з бюрократичною системою та скоротить час на початок підприємницької діяльності тощо.

Для вдосконалення антикорупційного законодавства у приватній сфері та запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права пропонуються такі заходи: 1) розширення переліку юридичних осіб, зобов'язаних розробляти антикорупційні програми, що дозволить охопити більшу кількість суб'єктів господарювання, зменшуючи прогалини в антикорупційній регуляції; 2) вдосконалення окремих норм Кримінального кодексу України (КК України). Пропонується переглянути статті 96-3, 354 та 368-3 з метою гармонізації із Рамковим рішенням Ради ЄС 2003/568/ЖНА щодо боротьби з корупцією у приватному секторі.

Так-от, доцільно впровадити механізм, який забезпечить ефективну реалізацію положень статті 96-3 КК України, з метою підвищення дієвості застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб, що забезпечить реальну відповідальність за корупційні правопорушення та створить умови для посилення антикорупційної культури в корпоративному середовищі.

Окрім цього, положення статей 354 та 368-3 Кримінального кодексу України також потребують вдосконалення для їх гармонізації з Рамковим рішенням Ради ЄС 2003/568/ЖНА від 22 липня 2003 року щодо боротьби з корупцією у приватному секторі. Відповідно до чинного законодавства України, наймані працівники фізичних осіб-підприємців не охоплюються поняттям суб'єктів пасивного підкупу, що регламентується статтями 354 та 368-3 КК України. Це створює правову прогалину, яка обмежує ефективну боротьбу з корупційними правопорушеннями у приватній сфері.

Як зазначалося, формування системної антикорупційної політики у приватній сфері економіки є ключовим елементом забезпечення прозорості та етичності бізнес-середовища. Так, антикорупційна політика виступає невід'ємною складовою Антикорупційної програми компанії, виконуючи роль базового документа, який визначає принципи, правила та процедури запобігання корупційним проявам. Її інтеграція в операційну діяльність організації, поведінку працівників, а також відповідність чинному законодавству, передовим практикам і внутрішнім регламентам компанії є важливими передумовами успішної реалізації.

Основними завданнями антикорупційної політики у приватній сфері є: 1) формування та популяризація культури доброчесності; 2) забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції; 3) стимулювання розвитку економічної конкуренції; 4) обмеження монополістичних проявів.

При цьому антикорупційна політика компанії повинна інтегруватися з іншими політиками та процедурами в рамках загальної системи комплаєнсу, що сприятиме формуванню ефективної превентивної системи. Такий підхід дозволяє мінімізувати корупційні ризики та уникати їх негативного впливу на бізнес-процеси [11, с. 42].

У такий же спосіб знаходить свій вияв антикорупційна інфраструктура у приватній сфері, яка передбачає створення в юридичних особах приватного права спеціалізованих структурних під-

розділів або призначення осіб, уповноважених на виявлення та запобігання корупції. Важливим компонентом цієї системи є впровадження посади Уповноваженого з доброчесності відповідно до рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК).

На наше переконання, з метою виконання положень Закону України «Про запобігання корупції» у кожній юридичній особі приватного права мають бути створені самостійні та функціонально незалежні структурні підрозділи або призначені уповноважені особи, відповідальні за запобігання і виявлення корупційних правопорушень. Основне завдання антикорупційного уповноваженого полягає у створенні системи запобігання корупції, яка включає заходи з її виявлення, усунення та мінімізації ризиків, пов'язаних з корупцією.

Зі свого боку, інститут Уповноваженого з доброчесності передбачає впровадження етичних стандартів та принципів доброчесності у діяльність компанії. Його функціонування сприятиме підвищенню рівня прозорості, підзвітності та дотримання етичних норм у бізнес-середовищі, що покращує взаємодію з контролюючими органами та формує довіру суспільства до діяльності компанії.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що запобігання підкупу у діяльності юридичних осіб приватного права є комплексом заходів різнопланового характеру, які реалізуються на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Цей процес має специфіку, що виражається у характері завдань, колі суб'єктів та використанні конкретного набору превентивних заходів.

На загальносоціальному рівні запобігання формуються стратегічні основи боротьби з підкупом в діяльності юридичних осіб приватного права. Основна частина таких заходів знаходить відображення у державних програмах соціального та економічного розвитку. Вони спрямовані на вдосконалення суспільних відносин через впровадження соціально-економічних, культурно-виховних та правових інструментів, що водночас дозволяє нейтралізувати значну частину детермінант, які сприяють досліджуваній злочинності.

Таким чином, загальносоціальні заходи виступають фундаментом для формування та реалізації спеціально-кримінологічних підходів до запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, забезпечуючи системний підхід до мінімізації ризиків корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Никифорова Н.А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546.
2. Головкін Б.М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 4. С. 347–354.
3. Головкін Б.М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218–230
4. Головкін Б.М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260
5. Запобігання корупції у приватному секторі: монографія / за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 286 с.
6. Шовкеник Я. Загальносоціальне запобігання податкової злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 271–276.
7. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції: узагальнені рекомендації від 21.01.2004 р.: станом на 10 січн. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04#Text (дата звернення: 03.01.2025).
8. Посібник для керівника. Розбудова доброчесності та ефективної організації. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2024/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%94%D0%9B%D0%AF%D0%9A%D0%95%D0%A0%D0%86%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%90.pdf> (дата звернення: 04.01.2025).
9. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX: станом на 10 січн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 11.06.2020).
10. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220: станом на 10 січн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.06.2020).
11. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. Київ, 2018. 177 с.